Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Brieven van C. Eijkman aan M.W. Pijnappel Inspecteur van gezondheid te Zwolle

https://hdl.handle.net/1874/424790

Jan van Nassaustr. 64

's Hage 6 Dec. 97

Hooggeachte Collega!

Aangenaam was mij Uw schrijven, dubbel aangenaam omdat er mij uit blijkt, dat van Dieren – zooals ik ook verwachten mocht – er niet in slaagt zich schoon te wasschen, ten minste niet tegenover het oordeel van onpartijdigen, die zich niet door zijn geschetter laten imponeeren en meeslepen. Ik zou ook op al zijn beschuldigingen te mijwaart het stilzwijgen bewaard hebben, aangezien ik hem zijn goedkoope triomfen bij een leekenpubliek gaarne gun, als het mij niet gebleken was uit Prof. Fokkers aankondiging, dat die – hoewel in der tijd mijn laatste studie over de hoenderziekte gerefereerd hebbende en dus geacht kunnende worden op de hoogte te zijn – onder suggestie van v. Dieren geraakt was en mij dingen

toeschreef, lijnrecht in strijd met hetgeen ik gezegd heb.

Ik heb geen lust mij in een eindeloozen strijd te wikkelen met een veelprater zonder eind, maar het kan mij niet anders dan welkom zijn dat van onpartijdige zijde de wijze, waarop hij strijd voert, gegispt wordt. In verband met mijn bewering, dat wie Van Dieren contrôleert, hem telkens op scheeve voorstellingen en onjuiste of halve citaten zal betrappen, ben ik ook gaarne bereid U van mijn zijde zooveel mogelijk in de gelegenheid te stellen die contrôle uit te oefenen. Ik zend U dus de tot dat doel noodige litteratuur (Van Dieren's beide boeken zult U wel in bezit hebben?) en geef U de noodige aanwijzingen om onnoodige moeite en tijdverlies van Uw zijde te voorkomen.

Omtrent mijn aandeel in de beri-beri kwestie ontstaat door V.D.'s toedoen zoo zoetjes aan een legende en hetzelfde geldt voor zijn eigen aandeel. Hij heeft alles al in '87-'88 voorspeld, bij mij dateert alles wat op de rijstvoeding betrekking heeft uit den jongsten tijd. Ik wees er reeds op, dat

ik van '89 af het recht heb om in de rijst-kwestie als zelfstandig onderzoeker mede te praten en dat ik mij nimmer en nergens een voorstander van de rijstvergift hypothese heb betoond.

De wijze waarop v. Dieren ter wille van zijn eigen meening alles dooreenhaspelt, maakt het bijna niet mogelijk hem bij de weerlegging op den voet te volgen. Den eenen keer ~~verwijt~~ verwijt

B.b.R.{121 132 [1] hij mij dat ik nog altijd de identiteit der

P.W. 1e 334 2e 126 kippenziekte en der beri-beri betwijfel (wel te verstaan, niet: ontken), den anderen keer

verwijt hij mijn inconsequentie, ~~door~~ er op te wijzen dat uitspraken door mij gedaan eenerzijds ten aanzien van de kippenziekte, anderzijds

KVR 132 ten aanzien van de beri-beri ~~gedaan~~, niet

2e G.T. 986 met elkaar kloppen. En een derde maal eindelijk, gaat hij zelf die identiteit, die hij aan-

2e G T 990 nam zoolang hij haar kon gebruiken, over boord werpen, zoodra de resultaten der kippenproeven (met name die met oassch gepelde rijst) niet in zijn kraam te pas komen.

---

1) Legenda: B.b.R. Beri-beri een rijstvergiftiging (boek)
P.W. Polyneuritis bij hoenders, 1e: Jaarverslag Lab. '89, 2e: Id. '95
K.V.R. Kanttekeningen op Vordermans rapport
G.T. Weekbl. v. h. Ned. Tijdschr. v. Geneesk. 1897, 1e en 2e d.

Ik heb in mijn laatste stukje gezegd, dat ik wel- dra mijn standpunt in de kwestie zelf dacht uiteen te zetten bij gelegenheid dat ik de proeven bij de Japansche en Indische marine bespreek. De studie dezer proeven heeft mij geleerd, dat zij volstrekt niet zoo betrouwbaar zijn als v. D. ter wille zijner vooropgezette meening aanneemt. Het stuk zal echter te uitvoerig worden om in het Gen. Tijdschr. plaats te vinden, ik zal het waarschijnlijk in het Ind. Gen. Tijdschr. insenden en er misschien een extract van maken voor het Tijdschr. hier te lande. Mijn standpunt nu laat zich in het kort als volgt schetsen.

In 1898 controleerde ik de bevindingen van Pekelharing en Winkler en vond wel in het bloed der lijders niet zelden, uit een morphologisch oogpunt eigenaardige, microben, slaagde er echter niet in ze te kweeken. Ik stelde mij bij dat onderzoek op het standpunt x), dat beri-beri zeer waarschijnlijk een infectieziekte is. Men kan hier noch een eigen theorie van mij in zien, noch iets anders dan een poging om een waarschijnlijk zijnde theorie nader op de proef te stellen. Men zou evengoed kunnen zeggen dat een rechter, die zich bij het onderzoek op het standpunt stelt dat de aangeklaagde schuldig is, inderdaad daarmede diens

x) en niet: meening
B. C. R. 98

6 Dec. 97

2. schuld proclameert. Het feit dat men onderzoekt, bewijst wel, dat men het bewijs nog niet geleverd acht. De zaak is, dat men er in een laboratorium maar niet op los kan onderzoeken, zooals aan de schrijftafel, maar dat men een houvast moet hebben, een werkhypothese. Andere mogelijkheden worden daarmee volstrekt niet uitgesloten, maar men moet zich bij het experimenteel onderzoek nu eenmaal leeren beperken. Qui trop embrasse etc.

Jaarverslag over 88, blz. 76

Ik liet er dan ook op volgen: „Om meer dan één richting tegelijk te onderzoeken kwamen ons bovendien" enz.

Dit vereischt veel dieren echter.

Dat ik ook de voeding niet uit het oog verloor, bewijst ook mijn opmerking over de b.b. op Banka. Dat de oorzaak der ziekte niet te zoeken was in eenig schadelijk bestanddeel in het voedsel voorkomende, deze leering trok ik uit de bevinding, dat bij gelijke voeding (de rijst voor de verschillende mijnen werd zelfs met hetzelfde schip aangevoerd) in de eene mijn wel, in de andere geen b.b. voorkwam. In KVk maakt v. D. hiervan (3) dat ik het in '90 uitgesloten achtte, dat in de voeding de oorzaak der b.b. [

[te] gelegen zou zijn. Hier wordt dus „eenig schadel. bestanddeel enz." eenvoudig weggemoffeld.

Ik ben nog van meening dat er geen rijstvergift in het spel is, ben dus volstrekt niet inconsequent. Aanstonds zal ik daarop terugkomen, om de juiste chronologische volgorde niet te verstoren.

Nu komt het gegoochel van Van Dieren met mijn beschouwingen over het „Onderzoek der oorzaak" enz. U zult iets kunnen aanwijzen, dat ik er niets te veel van gezegd heb (zie ook K.V.R. 61–62)

Jaarversl. Lab. '88, ~~[illegible]~~ blz. 85

In ~~mijn~~ Jaarverslag over '89 niets van belang over b.b (blz 250), doch 't eerste stuk over P.h (295)

Ik concludeer alleen met zekerheid dat de hoenderziekte door voeding met gekookte rijst geprovoceerd wordt (331) Ik vermoedde wel een vergift, maar geen dat reeds in de rijst voorhanden was, op 't oogenblik dat zij gegeten werd. Hier hadden alle hypothesen vrij spel en ik zei dan ook (letterlijk): Van Dieren kan er feiten aan ontleenen, die voor zijne opvatting pleiten, hoewel die ook anders konden worden uitgelegd (G.T. 2e, 898) – Over verband P.h en b.b zie later.

In Jaarverslag over '90 weerleg ik de opvatting dat de oorzaak der ziekte in 't water zou schuilen, zoo als Fiebig beweerde (blz 8 e.v.)

In Jaarverslag 91 over de path. anatomie van P.h. hier verder van geen belang. In die van 92 t/m 94 evenmin iets bijzonders, doch alleen

dat het volgend jaar ('95) een mededeeling over P.h. tegemoet is te zien, benevens een zeer voorzichtig gesteld bericht over de toepassing bij b.b. (Jaarversl. 94, Bl. 14)
Dan komt de 2e mededeeling over P.h., die U bekend is. Als ik naar het voorbeeld van Fokker mijn meening omtrent de aetiologie in extract wilde weergeven, zou die kunnen luiden:
Een autoinfectie, die door het direkt intermediair van het zetmeelhoudend voedsel tot intoxicatie leidt. Ik heb echter om niets te prejudicieeren het woord <u>autoinfectie</u> niet gebruikt, maar alleen gesproken van giftproductie uit het voedsel onder inwerking van mikroörganismen. Ik bezig het nu alleen wegens de tegenstelling tegenover spontane infectie. Mijn bedoeling met spontaan was de volgende. Ik voorzag de tegenwerping (die later ook inderdaad gemaakt is, o.a. door Kessler en Vorderman), dat mijn kippen onder den invloed van de onvoldoende voeding meer vatbaar geworden zouden zijn voor de ziekte en dat deze eenvoudig ~~zijn~~ haar oorsprong dankte aan de omgeving, waarin de dieren verkeerden, m.a.w. de dieren waren in een omgeving waar b.b. voorkwam en ze hebben nu eenvoudig b.b. gekregen, de voeding was niets anders dan een predisponeerend moment. Vraag men nu, waar kwamen de

infectie dan van daar, zoo kon het antwoord luiden, dat wouden wij in 't midden laten. Om dien gedachtengang weer te geven, sprak ik van spontane infectieziekte. Ik wilde daar niet aan, voornamelijk met het oog op de waarneming dat de hoenders met aard-appelmeel gevoederd in die Jzgn. geïnfecteerde omgeving niet ziek werden. Deze werden dan toch evenzeer gebrekkig gevoed. Van den anderen kant zag ik de ziekte bij goede voeding (vleesch en indische zetmeelsoorten) toch optreden. Een infectieuse ziekte, d.w.z. een, waarbij het inficieerend agens van het zieke dier uitging, wilde ik ook niet aannemen, omdat ik de ziekte evengoed verwekken kon als ik mijn kippen met rijst, sago enz. voedende in een omgeving waar nog geen ziek dier geweest was. „Spontaan" omvatte dus de overblijvende mogelijkheid, nadat die van autoinfectie en van infectie van dier op dier.¹) Door nu spontaan en den geheelen bijzin weg te laten, kwam v. D. tot de interpretatie, dat ik het onwaarschijnlijk vond dat de polyneuritis der kippen veroorzaakt zou worden door een infectie (in het algemeen), die alleen vat zou hebben op dieren enz.

Ik zou integendeel kunnen zeggen, dat het volgens mij waarschijnlijk is, dat de kippenziekte berust op autoinfectie, waarbij de voeding een

¹) Ook infectie door het voedsel was niet uitgesloten, wel minder waarschijnlijk, daar ook het gekookte voedsel de ziekte veroorzaakt. Bij 't koken worden in tropen niet alle microben gedood (met name niet: de sporen.)

3)　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　6 Dec. 97

onmiskbaren schakel vormt in den keten van oorzaken en gevolgen, die met het optreden der ziekte wordt afgesloten.

Het pleidooi van v. Dieren voor de overbodigheid van „spontaan" is eenvoudig onzinnig. Niets komt „van zelf" en men zou dus het woord spontaan wel uit alle woordenboeken kunnen schrappen. Ik heb het woord gebruikt, in den zin van: zonder nader bekenden oorsprong.

Het weglaten van den bijzin is nog minder te verdedigen: „Het spreekt" volstrekt niet „van zelf" dat wanneer een bepaalde wijze van voeding een infectieziekte provoceert, zij dit alleen kan doen door een praedispositie te weeg te roepen. Uit mijn hier boven gegeven toelichting blijkt het tegendeel.

V. D. wil ook maar niet begrijpen dat correct citeeren niet bestaat in het corrigeeren ([illegible]) van citaten. Als eerste eisch van betrouwbaarheid mag, dunkt mij, gesteld worden, dat men letterlijk citeert zonder iets weg te laten, zoodra men van aanhalingsteekens gebruik maakt. Zijn wijze van doen doet mij denken aan Benjamin Franklin's verhaal van den eerzamen hoedenmaker, u zeker wel bekend. Deze had op zijn uithangbord laten schilderen: „Mr. Swipps (de naam kan ook een andere zijn, dat herinner ik mij niet) maakt en verkoopt alle soorten van hoeden." Al spoedig kwam er een „taalgevoelige" klant opdagen, die dat „alle soorten van" totaal overbodig vond.

Toegestemd, die woorden werden weggelaten. Doch al spoedig kwam er een tweede klant met de snugger opmerking, dat wie hoeden maakt je natuurlijk ook wil verkoopen. De woorden en verkoopt kwamen dus als totaal overbodig te vervallen. En zoo ging het door tot onze vriend, die nog wel zoo in zijn nopjes was over het taalgevoel zijner klanten, ten slotte met schrik bespeurde dat er heelemaal niets meer op zijn uithangbord stond. —

Een typisch staaltje van zijn hebbelijkheid is ook het citaat van een citaat op blz 991 Gen. Tydschr. Hij laat daar bij het bespreken van mijn werk op blz. 898 weg: „beweerd" — Daardoor doet hij het voorkomen alsof ik de twee citaten in dit werk tegenover elkander stelde, terwijl zij beide dienen voor hetzelfde doel, nl. ter illustratie eener te boute bewering, die ik hem in de tekst voorhoud.

Overigens zal V. D. met zijn taalgevoel de beteekenis van het bepaald lidwoord toch wel kennen en dus ter dege weten dat het niet hetzelfde is of men zegt „er bestaat verband" of dat men spreekt van „het verband". Het verband dat bestaan moest heeft hij stellig en zeker in '88 nog niet aangegeven, want hij durfde omtrent den aard van dat verband nog zelfs geen vermoeden te uiten. —

Ik kom nu op hetgeen ik gezegd heb aangaande de betrekking tusschen de krippen-

ziekte en de beri-beri.

Reeds in P. h. 1e stuk schreef ik: „Er zijn geen feiten bekend, die ertoe *dringen* van het ontstaan der beri-beri zoo *onmiddellijk* in verband te brengen met de voeding als het geval bleek te zijn bij de polyneuritis der hoenders". (blz 334)

v. D. interpreteert dit aldus: Desniettegenstaande meende hij nog steeds reden te hebben, om een verband tusschen rijstvoeding en b.b. te mogen ontkennen (B.b. R 121). Later (blz 133) maakt hij er van, dat er volgens mij nog geen feiten bekend zijn, die op een verband tusschen voeding en beri-beri wijzen.

U voelt het verschil

Een *verband* heb ik volstrekt niet *ontkend*, zelfs geen direkt verband. Het zou ook al te onzinnig wezen om te zeggen dat de voeding er niets mee te maken heeft; bij welke ziekte is dat het geval? Maar van D. heeft die uitlegging mijner woorden, welke hij gaf, noodig om er met emphase op te kunnen wijzen dat ik gedwaald heb, later van die dwaling, door de feiten gedwongen, ben teruggekomen en daar niet rond voor uit wil komen (Speech in den Geneesk. Kring, K V R blz 3,135). Dit is ook zijn van opgevatte mee-

zing omtrent mij, waarop ik in mijne pole-
miek doelde.

Mijn bedoeling was duidelijk. Ik zag de kippen
altijd ziek worden bij bepaalde voeding, o. a. steeds
met gepelde rijst. Dezelfde rijst, die mijn bedienden in
overvloed en zonder veel toespijs zonder nadeel
aten, maakte mijn kippen ziek. Sago met vleesch
deed bij mijn kippen hetzelfde. Bij de beri-beri
een veel minder duidelijk verband. Dezelfde
rijst nu eens wel, dan eens niet vergezeld
van b. b. De voorzichtigheid eischte dus
om alsnog te twijfelen aan de aetiologische
identiteit van b. b en P. h. Dit uitte ik
dan ook nog in mijn jongste stuk over P. h. (126)
en voegde er een nieuw argument aan toe,
nl. het niet ziek worden van apen bij rijst-
en sagovoeding. v. Dieren zwijgt daar
over als een mof, omdat het niet in zijn kraam
P. h. 2e st. te pas komt. Ik had vroeger een aap geob-
117 serveerd, die evenals b. b. lijders ziek was ge-
worden ~~onder~~ geheel aan b. b. analoge ver-
schijnselen en waarbij ook post mortem poly-
neuritis werd gevonden. Als dus rijstvoeding
b. b. gaf, had ik dit bij mijn apen moeten
verwachten. Hiermee is door mij natuur-
lijk niet gezegd, dat apen nooit en te nimmer
b. b. kunnen krijgen door rijstvoeding. Wel-

6 Dec. 97

4. licht moet er bij apen en menschen nog een bijkomende factor zijn, die bij hen maar toevalligerwijze, bij de Indische kippen altijd voorhanden is (In Holland is het mij nog niet gelukt kippen door voeding met gekookte, geheel gepelde rijst de ziekte te bezorgen!)

Mijn standpunt is eenvoudig van begin af geweest, dat ik niets absoluut heb willen beweren noch ontkennen zonder afdoende gronden. V. D. kan zich in zijn standpunt blijkbaar niet indenken, hij heeft het idée fixe; b.b is een rijstvergiftiging, en maakt nu alles pasklaar van die meening.

Hij noemt mij den officiëelen b.b onderzoeker, stelt mij voor als een soort Minister van beri-berische zaken, die de macht had om alle hervormingen in zake b. b. tegen te houden, ~~maar dit~~ en ze niet ~~gedaan~~ ingevoerd heeft, omdat dit gelijk zou staan met ongelijk bekennen. Er is geen woord van waar, hij weet dat zelf zeer goed, kon dit ten minste weten, de inlichtingen waren gemakkelijk genoeg te krijgen.

blz 78 In mijn Jaarverslag over 1888 deelde ik reeds mede, dat de opdracht tot voortzetting van P & W's onder-

zoekingen met de oprichting van het laboratorium verviel. Dat de Regeering ook van die meening was, bewijst wel dat zij mij immers o.a. naar aanleiding van V. Dieren's geschriften om advies gevraagd heeft. Dit is ook natuurlijk. Waar zeker op aankwam naar het voorbeeld van hetgeen elders geschied was maatregelen te nemen, zoveel het initiatief daartoe uitgegaan van den Chef v/d Gen. Dienst (deze is zoowel militair als civiel Chef).

Eerst toen ik geheel eigen resultaten verkregen had, die ook praktisch van belang beloofden te zijn en ik daarin door de uitkomsten eener onderhandsche enquête van Vorderman versterkt werd, ben ik er mee voor den dag gekomen om op het nemen van proeven bij Gouvernementskostgangers aan te dringen.

Dat ik van Dieren niet gevraagd heb, laat zich gemakkelijk begrijpen. Hij heeft er mij den tijd niet voor gelaten. Dadelijk na mijn eerste kort bericht in Insulinde is hij aan het schetteren gegaan. Ik wilde mij niet aanstonds in theorieën verdiepen en had dus geen reden de rijstvergift hypothese, waarin ik trouwens in 't geheel niet geloof,

te gaan verbeuzelijken. Integendeel, ik moest mij strikt aan de waarneming houden, er was en is ook nu nog niets met zekerheid bewezen omtrent het voorkomen van b.b. door rijst + zilvervlies. De zaak is ook nu nog <u>in onderzoek</u>, dit heb ik altijd op den voorgrond gesteld. Ik zelf heb nergens mij met beslistheid in die kwestie uitgelaten, dat is al wederom van Dieren die mij

~~Ptth~~ blz. KVh (2, 135-136. dat laat doen. Wat ik over die kwestie geschreven heb in Janus, in het Ned. G. Tijdschrift en in Insulinde, wat ik in de Akademie gezegd heb, toont alles een groote reserve van mijn kant. De mededeeling in de Akademie geschiedde ook <u>namens</u>[1] Vordermann, dus voor diens verantwoordelijkheid. Van Dieren

K.V.R blz 36 verzwijgt dit. Ik twijfel niet of Vordermann zal v. Dieren's beschuldigingen wel meer kunnen weerleggen, ik zou er ook een boekje over open kunnen doen, doch heb met opzet dat punt onbesproken gelaten.

KVR blz 1 e.v. → volgens v. D. heb ik er op gewezen, dat er

blz 65-66 nog geen feiten bekend waren, die op een direct verband tusschen b.b. en rijstvoeding wezen, om dan te kunnen zeggen, die feiten zijn er nu wel en ge hebt ze aan mij te danken.

1) Ik zie dat dit in 't verslag niet vermeld is; maar het is er toch niet op te maken en blijkt ook in dezelfde der zaak V. is correspondent.

Niets is minder waar. Ook na Vordermans bevindingen zijn er m.i. nog geen feiten, die <u>dringen</u> tot het aannemen van een <u>direkt</u> verband. Immers in een aantal gevangenissen waar geheel gepelde rijst verstrekt werd, kwam het geen b.b. voor. Zelfs V.D. mag dit direkt verband niet aannemen. Hij mag niet zeggen: er is een direkt verband tusschen rijstvoeding en b.b. (in den zin zooals ik bij mijn hoenders in Indie vond, die <u>altijd</u> ziek werden), maar alleen er is een direkt verband tusschen rijst<u>vergift</u> en b.b. En daar nu het rijstvergift zeer problematisch is, geldt hetzelfde van dat verband. Iets anders is het als men niet verder gaat dan te zeggen [: er is een zeker verband tusschen rijstvoeding en b.b.

[wat reeds bij herhaling door anderen óók V.D. gezegd is

Ik heb dat nooit ontkend, maar had geen reden er mij in positieven zin over uit te laten tot op het bekend worden van Vordermans resultaten. Die waren rechtstreeks uit mijn onderstelling voortgevloeid en daar mocht ik mij dus iets van toe-eigenen. En nu heb ik naar aanleiding daarvan ook nergens gezegd: er bestaat een <u>direkt</u>

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

verbond, maar dat aan den <u>aard</u>[1] der rijstvoeding een overwegende invloed moet worden toegekend. (Akademieverslag blz. 11).

Aard der opvoeding echter niet in den zin van al of niet een vergift bevattend, dus ook hier slechts schijnbaar overeenkomst met V. D. Ik zal hier nu verder niet over uitweiden, ik zou dan als gansche verhandeling wel kunnen naschrijven, die ik ondertekend heb, waarin ik echter mij zoo min mogelijk in een polemiek met V. D. zal inlaten.

Nog enkele staaltjes van zijn scheeve voorstellingen te mijwaart!

In de Akademie wees ik er op dat V. tot geheel <u>soortgelijke</u> uitkomsten was geraakt als ik betreffende een zeker punt en ik voegde er bij, waarin die uitkomsten bestonden (ak. verslag 9). Ik bedoelde dus uitkomsten, die in hetzelfde kader pasten, volstrekt niet identieke uitkomsten (uitkomsten dus, die in alle opzichten aan elkaar gelijk waren). Toch geeft V. D. er handoeblig de laatste uitlegging aan. Toch blijkt uit mijne geheele mededeeling, dat ik wegens den indruk heb willen verwekken, alsof Vorderman ook iets over het ontstaan v. b. b. door versch gepelde rijst had waargenomen. Ik citeerde immers Vorderman's woorden.

K. V. A. blz 68-69

In Insulinde (no 42) staat het een en ander over mij, waarin V. D. weder gezondigd heeft

Bl. h 133

Hij verwijt me ~~daar~~ dat ik de proef te Batavia

1) V. D. in zijn laatste polemiek verdraaide nu ook dit woord weer en maakte er van „aan de opvoeding rijst" (blz 990)

meer wetenschappelijk vind dan die te Soera-
baja (n.b. op mijn instigatie genomen) en
zal het tegendeel bewijzen. v. D. verzwijgt
echter dat ik gezegd heb: meer wetenschappelijk
„in zoverre, als men te Batavia de lijders
in twee helften verdeeld heeft, waarvan alleen
de eene gekookte roode rijst kreeg, terwijl de
{behouden heeft} andere helft de gewone voeding ~~kreeg~~."
Men zal toch toestemmen dat men zonder
die contrôle groot gevaar loopt, ~~om~~ in de fout
van het post hoc ergo propter hoc te vervallen.
Hij vindt het beter om proeven ter voorkoming
der ziekte, dan tot genezing te nemen en doet
of ik er anders over denk. Hij weet wel beter,
want even te voren had ik gezegd (l.c.), dat
ik een proefneming had willen nemen op de
inlandsche bemanning van een marine schip
en dat ik faute de mieux het Stadsverband te
Batavia als proefterrein gekozen had. Ook het
resultaat dezer proef stelt hij scheef voor.
Als ik zeg dat het niet „sprekend" was, legt
hij dit zoo uit alsof er „in 't geheel geen beter-
schap te bespeuren was. Maar dit is niet
zoo, er was wèl beterschap, maar bij beide
partijen en zij bewees dus niets, noch pro
noch contra. Een proef, waar ik me eenmaal
zeer voorzichtig over uitliet, heeft v.D. zeer
B.b.A. 135 onvoorzichtig ten mijnen nadeele uitgelegd. —
Ik geloof dat ik U met het bovenstaan-
de overtuigd heb niet te veel gezegd te
hebben toen ik v. D. van onbetrouwbaar-
heid beschuldigde. Als U niet anders

deed dan dit openlijk verklaren op grond van de door U zer vergelijking ingeziene stukken, zou mij dit recht veel waard zijn.
U kunt overigens van dit mijn schrijven gebruik maken, zooveel U noodig dunkt.

V. Dieren meet altijd met twee maten; tegenover feiten of meeningen, die niet met dezijne kloppen, negeert hij of breekt af, wat hij daarentegen gebruiken kan, wordt zonder kritiek aangenomen.

Schenk (Arch. f. Schiffs u. Tropenhyg. S. 339) zegt terecht van hem: Zur Stütze seiner Behauptung trägt Verf. aus der Literatur alles zusammen was sich zu Gunsten derselben verwerthen lässt, ohne jede Kritik alte und neue, zuverlässige und werthlose Arbeiten und Zeitungsnotizen benutzend – er nennt dies die kritisch-historische Methode

Terwijl hij zelf bestendig gereed is met de grofste beschuldigingen, vliegt hij op bij de minste aanmerking zijner tegenstanders.
Ik heb hem, volgens zijn beweren, nu ook al van kwade trouw beschuldigd. „Wien de schoen past" etc. Ik deed niet anders dan hem zijn eigen woorden te overdenken te geven.

Zijn stuk in het Handelsblad heb ik niet gelezen, ik heb er wel van gehoord, maar voelde weinig aanvechting er kennis van te nemen. ——

Ik heb met de verzending van dit schrijven bovenaf moeten wachten, daar mij lief was, omdat ik een der voornaamste stukken zocht en dit nu pas uit Leiden ontving.

Gelooft mij, met collegialen groet

Uw dv.

C. Eijkman.

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

's Hage 11 Dec '97

Hooggeachte Collega!

Ik zend gaarne hierbij de kranten-uitknipsels terug.

Wat U in mijn werk en in mijn regeeren van v. Diesen nog niet zoo duidelijk voorkomt dat ge het aan het publiek kunt uitleggen, zoudt ge kunnen in 't midden laten onder verwijzing naar mijn belofte om mijn standpunt zelf uiteen te zetten bij gelegenheid eener bespreking der proeven in Japan en bij de O.I. Marine. Overigens moet men wel bedenken dat het après coup altijd heel moeilijk is zich geheel in de vroegere omstandigheden te verplaatsen. Geen mindere dan Helmholtz doet de volgende bekentenis in zijn Tischrede (Vorträge und Reden Bd I S. 14): Ich musste mich vergleichen einem Bergsteiger, der, ohne den Weg

zu kennen, langsam und mühselig hinaufklimmt, oft umkehren muss, bald durch Zufall neue Wegspuren entdeckt, die ihn wieder ein Stück vorwärts leiten, und endlich, wenn er sein Ziel erreicht, zu seiner Beschämung einen königlichen Weg findet, auf dem er hätte herauffahren können, wenn er gescheidt genug gewesen wäre, den richtigen Anfang zu finden".

v. Dieren redeneert après coup wanneer hij zegt dat Vorderman's resultaten ook reeds eerder hadden moeten gevonden worden als men zijn zin meer gedaan had. 't Is mogelijk, maar niet waarschijnlijk, want hij heeft op het voetspoor van de proeven in Japan, Engelsch Indië O.I. marine en geleid door zijn rijstvergifthypothese altijd bepleit het vervangen van rijst door andere voedingsmiddelen.

Als hij werkelijk de <u>beteekenis</u> van het pellen doorzien had, dan zou hij al jaren geleden daarop hebben moeten wijzen, doch hij heeft dit niet gedaan en integendeel aangeraden om zich met het onderzoek van de rijst voorloopig niet bezig te houden (B.G.A. blz 10, 35, 36) Niettegenstaande

dat spreekt hij op blz 137 van het chemisch onderzoek reeds in '07 door hem gemaakt.

(dat dit hetzelfde zou zijn als aan Dr. Grijns werd opgedragen is bovendien onjuist. Zooals in der-tijd de kranten gemeld hebben en ook in Vorder-man's rapport op blz. 117 [1] te lezen staat, is aan Dr. Grijns niet opgedragen te zoeken naar een vergift, maar naar de geneeskrachtige bestanddeelen van het zilvervliesje. Het overtal doctor is na mijn verbeek en niet op mijn in-stigatie gedaan).

Ik zie geen tegenspraak tusschen mijn beweren van mijn machteloosheid tegenover b.b. en mijn „verklaring in Janus". Een verklaring heb ik niet bedoeld, ik heb het gebeurde in Japan en bij de O.I. marine enkel genoemd, zonder nadere commentaar dan dat de proeven bij ons te kort geduurd hadden. In Virchow's Archiv (blz 189) heb ik erbij bijgevoegd: Inwieweit hier die Nahrungsänderung und inwieweit andere Factoren mitgewirkt haben, ist in-dess nach Bälz noch fraglich. In Janus: „et depuis le béri-béri a presque totale-

1) ~~Geneesk. Tijdschr. v. Ned. Indië~~ Uitgave der Vereeniging t. Bev. v. Geneesk. W. De ter Landsdrukkerij verschenen uitgave heeft een andere paginering.

meent disparu". Depuis beteekent toch niet daardoor. Het is volstrekt ongegrond, sober dat, als wij het voorbeeld van Japan volgden, alleen wat de wijziging der voeding betreft[1], wij het zelfde succes zouden hebben, te meer omdat de kakke der Japanners minder heftig optreedt dan bij ons de b.b. en zelfs 's winters zoo goed als verdwijnt. Ik moet dus zeggen dat wij tot nu toe tamelijk machteloos staan tegenover de b.b.

Maar, zooals gezegd, ik zal daarover in mijn stuk uitvoerig handelen. —

Aard der rijstvoeding wil natuurlijk zeggen voedingmiddel of niet afgewerkte rijst. Het citaat ~~die~~ ~~ontstaat~~ in 1 is onjuist; ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ in Vorderman's rapport wordt wel gesproken van overwegenden invloed der voeding (blz 111) maar niet van rijstvoeding. Niet dat daarmee de bedoeling nu juist zoo verkeerd is weergegeven, maar het karakteriseert v. D's neiging om hier en daar wat in de citaten ~~[illegible]~~ te dikken.

Wat 3 betreft, is het duidelijk dat Schr. niet bekend is met mijn proeven

1) Waarschijnlijk hebben nog andere, tenslotte voor ons niet navolgbare wijzigingen plaatsgehad, die echter niet precies bekend zijn.

14 Dec. 1897

blz 80 e.v. Tegen het vermengen van rijst of ander voedsel met zilvervliesjes heb ik trouwens zelf bezwaar, deels omdat men dan een onsmakelijk kostje krijgt, deels omdat men dan verder gaat dan door de ervaring ten aanzien der b.b. genoodzaakt is. Ik zelf ben altijd immers zoo voorzichtig geweest van niet maar dadelijk alles, wat voor de kippenziekte gold, voor de b.b. toepasselijk te verklaren. En nu is er ook bij Vordermans enquete niets aan het licht gekomen, waarop men zich zou kunnen beroepen om het bijmengen van zilvervliesjes te motiveeren. 't Is mogelijk dat het helpt, maar meer kunnen wij er niet van zeggen en hetzelfde geldt van de versch gepelde rijst, die van D. wil doen verstrekken, daartoe geleid door zijne vergift hypothese.

Laat men toch ook niet te veel denken, dat ik alles al wil verklaren, integendeel de zaak is nog niet uitgemaakt, wij zoeken nog naar de goede verklaring. Bij ons handelen moeten wij ons ~~bij~~ aan de feiten houden. Daar heeft v. Dieren gelijk aan, hoewel hij het zelf niet altijd betracht en

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

bovendien zijn feiten – gelijk ik zal aantoonen – niet altijd feiten zijn.

Mijn verklaring dat er m.i. veel feiten zijn, die er voor pleiten dat b.b. een infectie ziekte is enz. geef ik dadelijk voor beter, zij werd alleen door mij gemist om tegenover v. D's verkeerde voorstellingen de lezers in te lichten dat ik geen voorstander der vergifthypothese ben. Fokkers extract is in alle opzichten onjuist. In de eerste plaats past hij op B.C. toe woorden, wat ik tot nog toe alleen voor de kippenziekte gezegd heb. Maar dan ook betekent die beschouwing over het toxinogen niets. Daaronder zou men toch moeten verstaan een stof, die heel gemakkelijk is een vergift over gaat, anders is het woord nietszeggend. Men zal b.v. zetmeel toch geen toxinogeen noemen omdat er alcohol uit bereid kan worden? Hij brengt ook v. D. en mij in hetzelfde schuitje met zijn toxinogeen, want bij v. D. moet het vergift toch ook uit een in de rijst praeexistente stof ontstaan. Daarentegen heeft men bij mij alleen met een „werkhypothese" bij het onderzoek der kippenziekte te doen, die voorloopig nog niet bevestigd is kunnen worden, zooals ik zeer duidelijk gezegd heb. Referenten zijn beste lui, maar in ~~hun~~ zucht om den lezers in beknopt en duidelijk overzicht te geven, geven zij om de meeningen der schrijvers wel eens een veel meer gedecideerden vorm, dan deze bedoeld hebben. Gaarne, met collegialen groet

Uwdw.

C. Eijkman

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

's Hage den 24 Dec 97

Hooggeachte Collega,

Van Lorenz's stuk is inderdaad wat lang en tegen de tweede helft kan men hetzelfde bezwaar hebben als tegen ieder die in de beri-beri-kwestie reeds een gevestigd oordeel heeft. M.i. is de tijd daarvoor nog niet rijp. Doch des te beter vind ik de eerste helft, zijn critiek op v. Dieren, ik vind dat niets van hetgeen de anderen tegen dat heerschap te berde gebracht hebben, daarbij haalt.
Zeer ad rem is o.a. zijn opmerken om de analogie met ergotismus, pellagra en acrodynie. Ik had juist ook willen aanvoeren, in het stuk dat ik onder handen heb, dat wij van het verband tusschen rijst en acrodynie niets, van dat tusschen mais en pellagra zeer weinig weten. Dat

pellagra door een maïs-vergift teweeggebracht wordt is absoluut onbewezen en men heeft minstens zooveel recht hier aan een infectieziekte te denken. In dat geval zou er misschien eenige analogie zijn tusschen deze ziekte en de beri-beri, maar niet in den geest eener vergiftigings-hypothese. 't Eenige geval waar men met eenige zekerheid – lang niet absolute zekerheid, zooals v. S. tracht op wekt, – waar ook hier is de rol van microben niet uitgesloten – van een meelvergift zou kunnen spreken is bij ergotismus. Maar hier staat het er zoo ook heel anders mee dan bij de zgn. rijstvergiftiging. Bij de rogge hebben we met een zeer tastbare zwam te doen, die zich niet bij de opbewaring ontwikkelt en ook niet uit het zetmeel, maar die zich in de embryonale zaad-korrel ontwikkelt en voedt uit de sappen der plant. Niets van dat alles is bij de rijst ooit gevonden.–

Dat de beteekenis van het zilver-vliesje eenvoudig deze zou zijn dat zij de korrel voor bederf bewaart, is een geheel willekeurige onderstelling. De

halfgepelde rijst bederft minstens evenspoedig, wordt veelvuldig door klanders opgegeten, welke een porte d'entrée openen voor de microben. Ik kreeg dezer dagen inzage van een brief van den Chef. Gen. dienst Marine in Indië aan zijn Chef alhier. Daaruit blijkt dat de geregelde verstrekking van onafgewerkte rijst (= halfgepelde = rijst + zilvervlies) bezwaar ondervindt juist om de bovengenoemde reden. Ik zelf heb ook die ervaring opgedaan, doch voor mij [illegible] blijkt die slecht opbewaarde en door insecten als anderszins aangetaste onafgewerkte rijst niet schadelijk.

Ik zal dit argument natuurlijk in mijn stuk gebruiken, wilt ge er ook gebruik van maken, dan zult ge dienen te zeggen, hoe ge daaraan komt en dat vindt ge misschien een bezwaar. Mij kan het niet schelen, ge kunt desgewenscht mijn naam noemen.

De opmerking van U-[illegible] voor het parallel gaan van de ziektecijfers bij Europeanen en Inlanders bij onze Marine is volkomen juist. Ik had die in mijn stuk ook al neergeschreven. Telkens als men meende

een belangrijke abnormaliteit in die cijfers
bij de Inlanders te kunnen verklaren uit
verandering der schafting – en dit is meermalen
sedert 1873 voorgekomen, o.a. in 1878 en
'85 – blijkt het dat de Europeanen een
abnormaliteit in het ziektecijfer vertoonen geheel
in dezelfde jaren, zonder dat bij hen de
voeding veranderd was.

Mijn stuk wordt te groot voor het Weekblad
van het Tijdschr. v. Geneeskunde, wel c^a 4 vel
drukks. Ik heb er over gedacht het ook ter plaatsing
in de Ind. Gids aan te bieden. Opneming
in het Ind. Geneesk. Tijdschr. intusschen
lokt mij meer aan, daar ik liever niet voor
een leekenpubliek schrijf; alleen heeft
zij het bezwaar dat er veel tijd mee
heen gaat en mijn bijdrage wat van
actualiteit verliest. Wat zoudt gij mij
raden?

Wat de vondst van Voorthuis betreft, waarvan –
waarvan ik zelf op openbare avonden –
zoo gij het nog niet wordt weten – dat
Plogaer reeds voor een paar jaar specifieke ?
plasmodiën = het miltbloed van bb. lijders
vond. Ik hecht er niet veel waarde aan
en vrees aan een verwisseling met
malaria. Ik zocht er na Plogaer's publicatie
(in Virchow's Archiv) te vergeefs naar, v. Eecke

24 Dec. 97

en Dr. Kronecker, een Duitscher, die toen bij mij in Weltevreden werkte, konden ze evenmin vinden.

Ik schreef U geloof ik reeds, dat de ervaringen bij de Indische marine en in Japan zeer weinig echter bewijzen. Zelfs mag men er niet met eenige waarschijnlijkheid uit afleiden dat er verband is (hoe dan ook) tusschen rijstvoeding en b.b. En v. Dieren durft hier van „feiten" te spreken, hij die anders zoo hypercritisch is, als hij een ander wil aftrekken. 't Eenige wat er met waarschijnlijkheid uit blijkt — en dat wist men ook zonder die proeven — is, dat een goede voeding veel waard is. Ook zal het U interesseeren dat in de laatste jaren de b.b. ook bij de Ned. schepelingen belangrijk is toegenomen, hoewel hun voeding zeer voldoende was en de hoeveelheid rijst zeer gering, geringer dan waartoe men ooit bij de Japansche marine gedaald is. Feitelijk heeft dus de proef, die men in Japan genomen heeft met zulk een schitterend resultaat (post hoc ergo propter hoc?) en waarop v. Dieren aan-

Universiteitsbibliotheek Utrecht

dwang", dat zij ook bij ons zou worden
genomen, feitelijk, zeg ik, heeft die
proef reeds plaats gehad, zonder succes. —

Ge zegt, als men v. Dieren bestrijdt, moet
er geen speld tusschen kunnen. Ik maak me
de illusie niet, dat men hem ooit zoo
zou kunnen bestrijden. 't Is even nutteloos
als dat men een waterhoofd met logica zou
willen omverwerpen. Eerlijke wapens hebben
eenvoudig geen vat op hem, zet hem nog
zoo vast, hij geeft toch geen kamp. Hij
zal overal een speld tusschen krijgen, ook
al is er niet het minste hiaat in het betoog.
Wat let hem om er dan op zijn bekende
manier — het verzwijgen en verdonkere-
manen van een deel er van — een hiaat
in te maken? Neen, wij zullen nog
eigenaardige dingen genoeg van hem
moeten slikken en daarom is dit
mijn standpunt tegenover hem: ik
handel over hem, maar zonder
hem. Hij kan voor mijn part dan
hetzelfde tegenover mij doen.

Met collegialen groet

Uw dw.

Eijkman

Amice; Ik heb voor mijn opstel
noodig de Tweelinde en de verdragen
in de K. A. v. W., welke ik U zend. de
laatste is toevallig op de K. Bibliotheek hier
niet te krijgen. Kunt ge mij die gedrukten
en wat ge verder weet, te kennen geven,
terugzenden o. s. p. ? – Ik vergat in de laatste
drukproeven een noodige correctie; op blz 37
staat betreffende de gevangenis te Deventer: In het jaar-
rapport over 1886, dit moet zijn 1887. – Zijt ge
het na de lezing met mij eens, dat eigenlijk al die
proefnemingen met dieetwijzigingen niets stelligs bewijzen?
C. Eijkman

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

NEDERLAND 2½ CENT

ZWOLLE 27 JAN 98 5-6N

ROTTERDAM 27 JAN 98

ZWOLLE-STATION 27 JAN 98 7-8N

BRIEFKAART

AAN M. W. Pijnappel

p/a Professor Pijnappel

26 Westerstraat

~~Zwolle~~

Rotterdam

A 102

E 2

Amice, 'k Heb het Handelsbl.
van Zondag jl. er op nagezien. Vol-
komen onbedriedende duplicaat van v. D.
zoals ge terecht opmerkt. 't Leugentje van
invloed (anderdan) rijstvoeding wordt op nieuw
opgedischt. Enfin, 'k ben nieuwsgierig
wat er nu zal volgen, doch er moet heel
wat gebeuren, eer ik in deze kwestie weder
het woord neem. 'k Heb gezegd, wat ik te zeggen had
en daarmee uit. Collegialiter t/t

Eijkman

BRIEFKAART

AAN Dr. M. W. Pijnappel

Zwolle

B. 2

Amice, Ik zend U hierbij een duplicaat proefdruk, waarin ik alleen de inspringende punten enz. verbeterd heb en dien ik niet terug behoef te hebben. Er. schreef zij dat nu hij zijn stuk eenmaal opnemen, ik mij maar niet veel bekreunen. Dus zijn polemisch gedachte beantwoord ik niet. – Ik ben nieuwsgierig naar v. D.'s stuk en Uw dupliek. Wijs hem vooral op de punten, waarop hij zich _niet_ verdedigt, want ik ben, zijn taktiek nu kennende, overtuigd dat hij de hoofdzaken botweg negeeren of ontkennen zal.

Ht

C. Eijkman

NEDERLAND

2½ CENT.

BRIEFKAART

Dr. M. W. Pijnappel.

Zwolle

B 2

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Amice, 't Zal U interesseeren dat v. Gorkom aan
voordeeman [?] naar aanleiding van dien vermeerschrift [?],
dat nu gepubliceerd is, schreef: „Het zal mij benieuwen
op welke olimbische [?] wijze de vermakelijke collega v. D. aan
zijn zedig [?] publiek zal trachten diets te maken, dat de inhoud
(van V.'s stuk) wederom een krachtige steun voor zijn bewerin-
gen is. De resultaten van het onderzoek omtrent den invloed
van het zilvervlies op de houdbaarheid der rystkorrels zijn
buitengewoon gewichtig. Mij dunkt dat over het voordeel
van ieder, die de quaestie waarneming [?] bestudeerd heeft,
nu geen strohalm, waaraan v. D. zich kan vasthouden, meer
voorblijft." — Zoo schreef de man, die op weg zou zijn
voor een Saulus een Paulus te worden. Ongetwijfeld
zullen wij er wel meer van hooren.
V.'s geschrift is verschenen in het Ind. Geneesk. Tijdschr. 'k Kon
wel van tevoren weten dat de Holl. collega's van den hoofdinhoud
kennen [?] op de hoogte werden gesteld. 't Weet nog niet of en hoe ik
dat doen zal. Misschien heb ik er gelegenheid toe als v. D.
eindelijk eens uit den hoek komt. Voor zijn deze tabel [?] bij

Begint [?] mij te beantwoorden. Hij is in de Vlaag [?] gevoeld [?] om zelf inzage van stukken te nemen. Vale
dat [?] alleen groote kracht en drift. t. t. C. E. [?]

BRIEFKAART

NEDERLAND 2½ CENT.

'S GRAVENHAGE 3-4 N

AAN Dr. M. W. Pijnappel

Inspecteur Gen. Staatstoezicht

Zwolle

ZWOLLE 4 MEI 98 8-9 N

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Amice, Daar 't U zal interesseeren zend ik een
Leveren ontvangen proefdruk van Wiedemans repliek aan v. d.
Waals jr. dien na lezing aan v. d. Burg door te zenden.
Ge ziet dat ook hij niet. mijn vriend niet geschroomd heeft
zijn toevlucht te nemen tot ongegronde insinuaties en beschuldigingen
en waar het in zijn kraam te pas kwam, de waarheid geweigerd heeft
ook van die vlakte voor de hand lag. Eenige overeenkomst tusschen
Wiedemans en zijne repliek is hier en daar niet te miskennen
Doch 't voornaamste is wel het-
ligt ook in den aard der zaak. Doch 't ... in der Medicin, dat bij mij
geplaatst uitval uit dat Deutsch in der Medicin, dat bij mij
geplaatst uitvoer uit ... onafhankelijk van alhoewel kwam er of
Alleen iets korter is. Geheel onafhankelijk van Wiedemann schreef
er toe, wel een bewijs dat het ook zoo is. v. d. Schaar kwam er voor
mij eenige dagen geleden, dat collega v. d. ... uw exemplaar van Jeurissen
geholpen had. — Ge hebt bij vergissing uw exemplaar toevallig gisteren ook
Laboratorium ook meegegeven, 'k zag het toevallig gisteren ... betreft, precair.
en zal het U terugzenden. Wat het „alledaagsch" betreft, precair
'k dacht trouwens dat de bedoeling was er niet in een publicatie
gebruik van te maken. — Dat ook v. D. zooveel eigends niet verdient,
bewijst geheel eens, hij zou de laatste wezen om bezwaren te maken

opmerking *) uitsluiten uit positie en ... ook ... ... C. I.

NEDERLAND 2½ CENT

BRIEFKAART

AAN Dr. M. W. Pijnappel

te

Zwolle

ZWOLLE 9 MRT 98 8-9 N

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

F 24

Amice,

Dinsdag verzond ik de rest van mijn manuscript aan Ver. Zaterdag a.s. verschijnt het eerste gedeelte (I–II), onze [illegible] vriend zal het dus zien dag, als het Z. ten duplicate opneemt, hoort te ver-[illegible] antwoorden hebben. Wees zoo goed om de Red. te berichten dat ik tot mijn spijt niet aan haar wensch kan voldoen. Ik ben er nu best van en veel te blij dat alles gereed is om nu nog eens uitstapjes te gaan maken. Ook vind ik dat met het oog op het polemisch karakter minder eigenaardig. Van de mij toegestane vrijheid, wat de plaatsruimte betreft, heb ik terdege ge-bruik gemaakt en v.D. is niets gespaard, anders denkt hij nog meer dat ik bang ben. Dank voor de lezing van [illegible] stukje, hij heeft volkomen gelijk, waar daarmee komt men

bij de verdere [illegible] met vriendelijke collegiale groet [illegible]

ZWOLLE

NEDERLAND 2½ CENT

BRIEFKAART

AAN Dr. M. W. Pijnappel

Zwolle

E 27

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Amice, Bij nader inzien – zoo schrijft mij S. – zal
hij contra v. D er toch weer het zwijgen toe doen. Het
wordt hem nu meer en meer duidelijk dat deze een
geestdrijver, een zelot, een „illuminatus" is en S. is bang
dat hij (v.D.) zich zou opwinden en van alles grijpen, wat
hem te pas kan komen enz. enz. – Vrees voor een boze dus.

Is dat niet de manier om antisemieten te maken!

Bij Kol. vernam ik dat men de zaak ingevolge mijn advies
waarschijnlijk in den doofpot zal doen. Het is – zooals me blijkt –
in de eerste plaats de Red. van Janus geweest, die dat potje
te vuur gezet heeft en er zijn speciale redenen voor had.
Ik vertel u dat wel eens mondeling.
van het tegenwoordig wezen van v.D. zie ik maar af.
andren denken daarom als gij.

vale et

Eijkman.

Universiteits Bibliotheek Utrecht

NEDERLAND

BRIEFKAART

AAN

Dr. M. W. Pijnappel

u.h.

Zwolle

Amice, Dank voor het gezondene. de Redactie heeft

bij nommers dit maal niet meer ingeten [?]. Is

toch bar, dat zoo'n man zich aan de spits waant en

ongewijzigd [?] wordt, zelfs op wetenschappelijke menschen.

Plaats [illegible] van de hoogte van de med. wetenschap

in ontvlood [?]. Mij dunkt, het gezond verstand moet toch

ieder dadelijk doen inzien, dat iemand die zoo doldriftig

en opbeseerdigd [?] optreedt, onmogelijk een voorganger

in de wetenschap kan zijn. Hij schrijft de schuld van zijn

heftigheid wel op vermeenden tegenstand (à la Don

Quichotte), maar hij is van het begin af direct opge-

treden. Terecht wijst je op het onzedelijke van zijn replick

Wordt denkt me tijd dat ook eindelijk eens een

krachtige algemeene afkeuring tegen zijn dingen uit-

gesproken. Het juiste oogenblik daartoe geloof ik dat na

de geheele vaststelling van mijn stuk gekomen is. Mag ik

nog langer verdedigen het voornemen zijn der diete

verzuimen van een wetenschappelijk [?]

Hoboken [?], Folker, Lotter e.a. verzocht worden [?]

[illegible]

volgen. Bremen [?] het hoop ik U [illegible]

BRIEFKAART

AAN Dr. M. W. Pijnappel

Zwolle

ZWOLLE

'S GRAVENHAGE

...RSITEITS BIBLIOTHEEK ...RECHT

E. 2

J v Nassaustr 64 's Hage 2 Mei 98

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Amice,

Nadat ik U in mijn laatsten brief al in hoofdzaak had gezegd, wat ik tegen Fokker dacht aan te voeren en ik daarop Uw aanmoedigend antwoord had ontvangen, mocht ik niet verwachten daarover nog iets van U te hooren. Niet minder welkom was me intusschen Uw nieuw bewijs van instemming. 't Kan soms eigenaardig loopen; met dit kleine stukje heb ik uiterlijk nog meer succes dan met het groote, waarin ik zoo veel heb moeten ploeteren. Enfin, zonder dit, was het andere ook niet mogelijk geweest. Straub, die tot dusverre – en ik billijkte dat van zijn standpunt als neutraal redactie-man – gezwegen had, schreef me: Uw ingez: stuk tegen Fokker zegt de

zaak scherper en beter dan ik nog gezien heb enz". Pekelharing, die door het sterfgeval van zijn vrouw zeer gedrukt is en langen tijd niets van zich hooren liet, schreef mij, dat hij zich zeer met mijn stukje tegen F. vermaakt had.

Alles te samen genomen mag ik dus F. dankbaar zijn, dat hij mij gelegenheid heeft gegeven de puntjes nog eens op de i's te zetten, vooral met het oog daarop dat mijn grooter stuk voor het gros der lezers rijkelijk lang was. Zelf heb ik een recent voorbeeld, hoe spoedig de ijver om een polemiek te volgen verflauwt, wanneer het een onderwerp geldt, waar men zich alleen zijdelings voor interesseert. Met veel belangstelling toch, las ik Uw discussie met Pinkhof, ook nog wat daarop volgde van P.; Mendes en Jacobs, ik had schik in de zijt ook niet streng logische opmerking van Treub over "geen medisch ingrijpen zonder enz.", vond wat v. Tussenbroek daartegen schreef terdege raak, maar ... 'toen werd het me te zwaar, de dupliek van Mendes heb ik niet uitgelezen.

Misschien dat wegens die vele ingezonden

stukken er pas in het volgende nummer een antwoord van Fokker zal staan. 't Zou mij echter niet verwonderen als ZHGel. het er bij liet.

Dat v. D. zoo lang talmt net van leer te trekken, geeft te denken, in elk geval vind ik het beneden kritiek dat hij niet de minste haast maakt met zijn beschuldigingen, waarvan de lichtvaardigheid en ongegrondheid nu toch voldoende is aangetoond, in te trekken, laat staan er amende honorable van te doen. Ik geloof dat er termen voor mij bestaan hem wegens laster voor den rechter te brengen of wegens eerroof, doch denk daar natuurlijk niet aan. Het zou, dunkt me, een zaak zijn voor een ärztliches Ehrengericht, als men iets dergelijks ten onzent had. Ik vind dat er grond genoeg is hem uit den Medischen Kring te bannen, als hij zich niet verantwoordt. Maar misschien oordeel ik partijdig en daardoor te hard.

Intusschen hoopen de bewijzen tegen hem zich meer en meer op. Gisteren kreeg ik een proefdruk van het jongste Jaarverslag van mijn Laboratorium. Daarin zijn o. m. de uitkomsten medegedeeld van herziende

kippenproeven met versch gepelde rijst. Ge herinnert u, dat volgens v. D. wijze desbetreffende proeven niet verdragen konden, dat men ze met een schuin oog uit de verte aanhaalde. Welnu: „de geheel op inlandsche wijze bewerkte rijst, onmiddellijk vóór het gebruik door stampen geheel van het zilvervliesje ontdaan, geeft bij voedering even snel en zeker polyneuritis gallinarum als de op Europeesche wijze bewerkte, geheel afgeschuurde rijst." Aldus het Verslag, met de conclusie: „de polyneuritis g. wordt niet veroorzaakt door een in de rijstkorrel door bewaring ontstaan vergif."

Ik hoop nu maar, dat v. Gorkom ook spoedig uit den hoek komt; mij dunkt, er is al tijd genoeg overheen gegaan.

Met vriendschappelijken groet

t. à v.

Eijkman

J. v. Noorduijn 64

'sHage 11 Mei 98

Amice,

Het spijt me zeer U j.l. Maandag niet te kunnen ontmoeten. In geen geval kon ik dat, ik moest van Zondag - Dinsdag de stad uit.

Ja, Fokker draait er zich aardig uit en ik heb daar volkomen vrede mede, zoodat ik het er bij laat. Maar meer dan uitdraaien is het dan ook niet, de hoofdpunten raakt hij nauwelijks aan.

Die redeneering om het slot begrijp ik heelemaal niet. Mij dunkt, men kan er geen andere conclusie uit trekken dan ik reeds deed, nl. dat het veel te eenzijdig is van een „rijsttheorie" te spreken, nu meer en meer blijkt dat de rijst volstrekt niet schuldiger is dan vele andere zetmeelhoudende voedsels.

v. D. zal nu wel zeggen, daarom heb ik ook het begrip rijst-vergift uitgebreid tot meel-vergift, maar hij vergeet dan dat hij

dit in de praktijk niet doorwerkt – waarop ik reeds een paar keer wees. Aldoorvenden is hij eerst na mijn onderzoekingen over meelvergift gaan optreden. – Uit een voorloopig bericht blijkt dat Grijns bij kippen hetzelfde waargenomen heeft met boonen als ik met rijst. Met de schil gedijden de dieren, zonder de schil krijgen zij de ziekte. En hier geldt het toch een eiwit- en vetrijk voedsel, nl. de katjangboonen (hier te lande bekend als apennootjes)

In de Soerabajasche gevangenissen, waar vroeger de b.b. zoo heftig optrad, blijft het goed gaan, sedert de roode rijstvoeding daar (in Aug '95) werd ingevoerd. Vorderman schrijft mij: „Te Soerabaja komt onder de gevangenen geen b.b meer voor".

v. D's bewering dat de gevangenen daar tegelijk meer vleesch hadden gekregen, is door den geneesheer der gevangenissen, Fischer, openlijk weersproken (Soerab. Ct)

Opmerkelijk is ook het volgende. In Oct '96 werden de vrouwelijke veroordeelden van Soerabaja overgebracht naar Semarang in een nieuwgebouwde gevangenis. Die toen nog ziek ~~worden~~ waren, gingen echter niet

mee, alleen de gezonden, na desinfectie van lijfgoed enz. Reeds een maand na hun komst in het nieuwe verblijf brak b.b. uit (rijst zonder zilvervlies). De directeur der gevangenis liet toen roode rijst geven, de ziekte verdween weer en is sedert (d.i. in verloop van 14 maanden) niet teruggekeerd.

v. d. Burg schrijft mij dat er een stuk van Fischer tegen v. D. te wachten is, dat mede door v. Gorkom bewerkt wordt. Waarom deze niet èn in de „Indische Gids" èn in 't Med. Weekblad tegen zijn beweerde opinieverandering in verzet komt, is mij niet duidelijk.

Die Glogner is nu zoo'n tweede criticus, zooals Fokker die voorstelt. 't Is een pedante en arrogante mof, volslagen dilettant op experimenteel gebied, die deels uit kwaadaardigheid, deels uit onkunde mijn proeven zoo onbehoorlijk door-eengehaspeld en verkeerd voorgesteld heeft, dat er geen touw meer aan vast te knoopen was. Waarom heeft zoo'n man, die er toch zoo gemakkelijk toe in de gelegenheid was, mijn proeven niet herhaald? Maar dan moest eens blijken, dat ik gelijk had en kon hij zijn

worde niet op mij koelen. De woorden, die ik als motto koos: „Das ist der Fluch der bösen That etc", gebruikte hij als overgang tot de bespreking van Voideman's rapport. Ook hieruit blijft natuurlijk geen stuk heel. Alle waarnemingen en conclusies van V. zijn zoo „dürftig", „oberflächlich" etc, „wie man dieselben in ähnlicher Weise nur in der Eykmanischen Arbeit wiederfinden dürfte". In een noot zette de Redactie er bij: „Bei der Wichtigkeit des Gegenstandes ist eine zweite Besprechung der Arbeit durch den als B.B. Forscher bekannten Referenten gewiss erwünscht". Daaraan meende ik het recht te moeten ontleenen, eens te laten zien wat er aan is van diens autoriteit als experimentator. De Redactie heeft daarop eenmaal gemaakt, vroeg om uitvoerige weerlegging, om medewerking enz., doch ik heb dat alles kortweg geweigerd. Mijn „B.B. en voeding" heeft zij daarop wonderend besproken of liever laten bespreken. Mijn polemiek tegen v. D.; „Ihre eigenthümlichen Auffassungen und Ansprüche" wordt wohl berechtigt" genoemd en: „Es ist anzuerkennen dass E. sich sehr zurückhaltend über die Tragweite seiner Beobachtungen äussert" — terwijl Fokker zich juist door deze mijne

11 Mei 1898

voorzichtigheid laat weerhouden zich aan mijn zijde te scharen! Ook begrijp ik niet dat Ut Gel. bezwaar heeft tegen onze „vinnige bestrijding", immers leeft gij toch op zijn molen, gij is „het beste bewijs voor v.D.'s verdiensten." Ook komt mij voor, dat onze vinnigheid wel wat opgeschroefd wordt door F., zij haalt toch niet bij die van de tegenpartij.

Verder was bezwaar (voorschrift Rapport) Symbolen ongelijk en bijgaat tot verklaring die scholschrifterige „kantteekeningen", waarop hij weder, naar mij toeschijnt, zeer geweldig geantwoord heeft. Ik ben wat scherper geweest, maar dat ik volstrekt niet op polemiek belust was, is toch wel uit mijn langdurig stilzwijgen gebleken. Neen, op de vraag Unde irae? mag gerust geantwoord worden, dat v. D. dat vuurtje zelf gestookt heeft.

Het blijkt meer en meer welke heillooze verwarring zulke lieden stichten. Zijn appel aan het gezond verstand der leeken, iets wat altijd in goede aarde valt, heeft zulk een wonderbaren

gewekt bij de autoriteiten tegen het juiste inzicht der Indische medici, speciaal ook tegen Vordermann en het Laboratorium, dat men heel veel buiten ~~hem~~ omdoet. Zoo is het Dep. v. Oorlog in Indie op eigen houtje begonnen met een proef met versch gepelde rijst zonder zilvervlies. Ik ben ook in niets gekend, noch van uit Indie noch vanwege het departement v. Kolonien. Zelfs ontving ik geen exemplaar van Vordermann's rapport (officieele uitgave), van Dieren wel. Ruysch is ook bij mij geweest, de voorbereiding van een eventueel b.b. congres gaat (of ging) geheel buiten mij om. En mij opdringen ligt nu eenmaal niet in mijn aard.

Summa summarum zijn wij nog niet veel verder dan toen ik Indie verliet, nu ruim twee jaar geleden. Voor een niet gering deel is v. D. c.s. daarvan aansprakelijk. Dat alles weet men hier zoo niet en het gaat moeielijk met zulke grieven openlijk voor den dag te komen, men kan

er bovendien, zooals ik deed, in algemeene termen op zinspelen.

Alles wel bezien, is het toch ook een naïeve onnatigheid van Fokker, te meenen dat het aan hem is om te zeggen, wie een pijpje verdiend heeft. Hij heeft zich door v. D. evengoed laten suggereeren als zooveel anderen en wilde die kant te lieve uit, omdat hij door gelegenheid had zijn antibacteriodogmatisch stokpaardje te berijden. In zooverre is hij wel degelijk vooringenomen, al zegt hij honderdmaal dat hij geen partijganger van v. D. is.

Van mijn broer in Amsterdam vernam ik dat de Gezondheidsraad zijn praktijk in den steek zou gelaten hebben; voor een paartje missiven, om met Vordermen en mij af te rekenen. 't Wordt tijd!

In Juni kom ik weer voor de geneeskundige commissie; word ik goedgekeurd dan ga ik met familie begin Aug. weder naar Indie.

Met collegiale groet t.t.

Eijkman

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

J. v. Nassaustr. 64   's Hage 17-4-98

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Amice,

Wat zegt ge van Fokker's jongste stukje? Mij lijkt het een wanhopige poging om v. D. ridder van de droeve figuur, nog op den been te houden.

Welk een tegenspraak met zich zelf telkens en dan — is het niet alsof mijn stuk niet de minste herinnering bij den Hooggeleerde heeft achtergelaten?

„v. D. is geen onderzoeker en toch heeft hij zijn meening met meer kracht (ophef?) dan anderen verdedigd." Met krachtige argumenten? Neen, grootendeels door „intuitieve overtuiging". Wat heeft een ander daaraan? Er zijn waarschijnlijk honderden menschen, die er intuitieve overtuigingen op na houden, maar verstandig genoeg zijn die voor zich te houden, zoolang zij dan geen zwaarder wegend bewijsmateriaal aan hebben toe te voegen. En omdat v. D. zulks

niet gedaan heeft, maar integendeel hoogst eenzijdig en maar op los beweerd en zijn bekende zucht om te kritiseeren op ieder en alles behalve op zich zelf bot gevierd heeft, zou hij verdiend te hebben!

„v. D's aanvallen zijn niet persoonlijk, alleen tracht hij zijn tegenstanders niet slechts te verslaan, maar te <u>vernietigen</u>". Dat noemt men „niet persoonlijk".

Niemand kan meenen dat het v. D. „niet om de zaak zelf te doen is". Ja, maar in zijn autosuggestie ziet hij zijn zaak voor <u>de</u> zaak aan en om die te verdedigen ontziet hij niets en niemand, ook de waarheid niet.
v. D.'s scheeve voorstellingen en citaatverminkingen, zijn schandelijke verdacht-makingen en beschuldigingen tegenover zijne tegenstanders, heeten nu heel onschuldig pogingen om dezen met zich zelf in tegenspraak te brengen.

„Petitio principii en ingenomenheid met eigen werk", daarvan is hij

v. D. geen sprake, die gevaar loopt alleen iemand die zich met laboratoriumarbeid bezighoudt, in casu mijn persoontje.

„Het zou wenschelijk zijn dat er meer zulke critici opstonden". De Hemel beware er ons voor! Ik wacht nog altijd op dien elfden eenval, die het onderzoek in het rechte spoor moet houden. Van het gevaar, dat zulk een wilde aanval het onderzoek wel eens in het verkeerde spoor zou kunnen brengen, wordt niet gerept.
Ik heb juist een stukje gereed voor het Ind. Geneesk. Tijdschrift, waarin ik nog eens dringend waarschuw tegen de propaganda voor meer dierlijke voeding. Ik reken de autoriteiten voor, dat daarmede minstens een millioen 's jaars gemoeid is, zonder dat men ook maar eenigszins van het nuttig effekt overtuigd is. Als v. D. zijn zin doordreef, gingen zij dien kant uit. Ik dring integendeel aan op afdoende experimenten alvorens men zijn toevlucht neemt tot kostbare maatregelen. Dit stukje is meer bepaaldelijk geschreven naar aanleiding eener mededeeling van Grootstein over beri-beri onder sagoeters (Molukken). Zij bevestigt mijne vrees dat men, de rijst door andere amylacea vervangend (men kan toch niet

alle anglaces afschaffen) groot gevaar loopt van den wal in de sloot te geraken — Geen vergift in de rijst, geen rijst .. en toch beri-beri! Wat blijft er na dat alles nog over van v. D.'s beweringen? Zijt gij nog van meening dat ik hem als voorganger had moeten erkennen? Bedenk, mijn onderzoek dagteekent ook niet van vandaag of gisteren. Toen ik er mee begon, waren v. D.'s beweringen nog uiterst vaag en niet oorspronkelijk, en wat hij later heeft te berde gebracht, daarvan is niets bewaarheid geworden. — Als ik toevallig een giftig gas uit den bodem gevonden had, zou ik Filbig hebben moeten huldigen als een knappen bol, vóór het een giftige visch geweest door Schüffner, Kloster en Miura enz. enz. Is de wetenschap er mede gediend dat men zulk gebazel aanmoedigt door iemands naam te vereenwigen?

Ik heb grooten lust een scherp stukje in den trant van het bovenstaande tegen Fokker te schrijven en dan te eindigen met: Excuseer mijn temperament, Hooggeleerde!

Wat denkt U er van?

Met collegialen groet

t.t.

Eijkman

J. v. Nassaustr. 64

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

's Hage 18 Jan 98

Waarde Collega,

Ge begrijpt mijn teleurstelling, nu het Handelsblad nog altijd in gebreke blijft Uw stuk te plaatsen. Er zit toch, hoop ik, niet achter dat de Heer P—k bezwaar heeft tegen het uitkleeden van iemand, voor wien hij openlijk party gekozen had?

Ik zou bij het afmaken van mijn stuk zoo gaarne rekening houden met het Uwe en kom dus nu ook niet voort; reeds een paar weken lang ligt mijn werk er nu, onafgedaan. Toch, zooals ge terecht opmerkt, moet er niet meer getalmd om v. D. slag op slag toe te brengen. Ik heb met het oog daarop ook van de opneming in het Indisch Geneesk.-Tijdschr. afgezien en dacht over een uitgave in brochurevorm. Ik ben echter ook nog in onderhandeling met Strant; die wil me nog niet loslaten en

vroegt mij hoe lang mijn verhandeling precies zal zijn, om dan voor de plaatsing de geheele redactie te raadplegen. Waar eigenaardig durft hij dat, wel het nog op den vorm en om geen antecedent te scheppen, niet te doen.

Nu is de laatste helft van mijn stuk voor een groot deel polemisch en dus wel voor bekorting vatbaar. Doch hoever ik met die bekorting kan gaan, valt eerst te beoordeelen als ik op de hoogte ben van Uw critiek op v. D. Ik zou dan wellicht van een groot deel kunnen afzien met daarheen te verwijzen, vooral als reeds van Uw stuk het een en ander in de kleine letters van het Tijdschrift was overgenomen – waarvoor wel gezorgd kan worden.

Mijn vraag is nu, kunt ge me niet een proefstuk of de copie van Uw stuk zenden? Ge kunt er op vertrouwen, dat ik er geen onbescheiden gebruik van zal maken. Ik zal natuurlijk rustig de verschijning afwachten, eer ik zelf iets publiceer. Ge begrijpt echter, dat ik nu wel eens verlang om er een eind aan te maken en tot iets anders over

te gaan; ik zit nu al zoo lang met dat stuk in mijn maag en ik heb nog dingen op ander gebied om uit te werken.

Zoo ge kunt, verschaf mij dit s.v.p. het verlangde, ik kan dan ook Straub definitief antwoorden.

Vale

t.t.

C. Eijkman

Jv. Nassaustr. 64 's Hage 12 Juni 98

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

Amice,

Aangenaam was het mij weder iets van U te hooren. Klaagde ik in mijn laatste epistel dat èn Vordemann in Indië, èn ik hier te lande buiten de beweging werden gehouden, sedert is er veel veranderd. Te veel zelfs om alles in bijzonderheden te beschrijven, is er sedert verhandeld. Ik hoop er, als ge hier komt, eens rustig met U over te kunnen spreken. Doe ons dan het genoegen, als ge een middag vrij kunt houden na afloop Uwer werkzaamheden, huiselijk te komen eten.

Van de Witte ben ik geen lid meer, ik kwam er nooit bijna.

Met een enkel woord wil ik U nu op de hoogte van den stand van zaken brengen. Vordemann dan schreef mij den G. G. zelf te hebben gesproken, die daarop aan

al dat geliefhebber van autoriteiten en autoriteitjes buiten V. om, een eind heeft gemaakt. De zaak komt dus nu weer in het goede spoor, ook de Indische consuls, vroeger meerendeels onder suggestie van v. D., tappen nu uit een ander vaatje.

Ongeveer gelijk met dat bericht genoot mij een schrijven van den Min. v. Kol. over de voorgenomen internation. P.b. conferentie. Mijn advies daarover werd gevraagd, zoomede opgave van deskundigen, die m.i. in aanmerking kwamen om deel uit te maken eener commissie van voorbereiding. Aan Prof Stokvis was een gelijke uitnoodiging gezonden.

Mijn ideeën ter zake, zooals ik die ten slotte ook aan den Min. heb medegedeeld, zijn in't kort de volgende. Een conferentie als de bedoelde zal niet – zooals ZEx. verwacht – nieuwe gegevens aan de hand doen. De lepraconferentie door den Min. zelf als prototype aangegeven – heeft zulks op nieuw bewezen. Deze had echter raison d'être om de aandacht der Regeeringen op een dreigend gevaar te vestigen en te wijzen op die veelheid van maatregelen van medische politie en internationale overeenkomst. Bij P.b. niets

van dat alles. Bovendien is hier de hoofdzaak, de bestrijding der ziekte enz., niet rijp voor discussie, de nieuwe gezichtspunten, die zich te dien aanzien ten voorschijn hebben geopend, vereischen nog verder onderzoek, de buitenlanders hebben daarover zelfs nog geheel nog geen ervaring. Onder die omstandigheden kan het in het vooruitzicht stellen van een conferentie op de ondervoeding en voedingsziekten in Indië slechts als een verrassen werken, de conferentie zelf is als onvruchtbaar en ontijdig te ontraden. Niettemin heb ik natuurlijk een voordracht ingediend van eventueele commissieleden, w.o. Voorthuys en v.d. Burg.

Alvorens den Min. te schrijven had ik een samenkomst en uitvoerige correspondentie met Stokvis. De samenkomst had plaats vóór de zitting der K. Akademie en daardoor waren ook Pekelharing en Winkler erbij, die zich geheel in mijn geest uitlieten. Doch al onze vertoogen richtten niets uit bij Stokvis, die – zonder onze argumenten te kunnen weerleggen – van meening bleef, eenfin wiens hart te veel hangt aan een internationaal congres, dan dat hij zoo'n prachtig zaakje zoo gemakkelijk zou laten varen. Een spoor heb ik hem nog in 't vuel gestoken door er zowel D.H.G. als J. Eme op te wijzen dat, wilde men met alle geweld een congres, dan Batavia en niet Amsterdam de aangewezen plaats was.

In onze vergadering van commissie-leden stemmen wij over een, met deze uitzondering echter dat Stokvis ook Van Dieren en Fokker noemt. Vooral tegen de keuze van v.D. heb ik mij sterk verzet, zonder baat echter. Bij die gelegenheid heb ik ook gemerkt, hoe weinig S. op de hoogte is. Dat Verbeek de Meyer een der eerste en verdienstelijkste schrijvers van bb. is, was hem onbekend. Mijn stuk BB en oorlog had hij niet behoorlijk gelezen. Pas een paar dagen geleden schreef hij mij: „Na lezing van Uw stuk, en nog eens onlangs à tête reposée – zou mijn antwoord aan V. Dieren zeker anders zijn uitgevallen." Dit doelt op den passus, dien v.D. uit een brief van Stokvis gepubliceerd heeft in het Handelsblad. Ook daarvan en van Uw heele polemiek met v.D. was S. onkundig! Stokvis schreef mij dienaangaande: „waar heeft v.D. den passus uit den brief gepubliceerd, die niet voor openbaarmaking bestemd was, en dien ik hem schreef juist omdat ik de inmenging van anderen weinig vruchtbaar en verkeerd vond, toen hij met alle kracht bij mij aanhield om in het openbaar vóór hem te getuigen." Deze passus is S. dus opnieuw eerst door mij onder de oogen gebracht, toen ik hem wilde bewijzen alle reden te hebben om te spreken van inmenging van Hollandsche zijde in Indische zaken en om die ook in een conferentie te duchten. De bedoelde kranten heb ik aan St. gezonden. Hij zal er v.D. over interpelleeren, maar hoe? Als ik exemplaren genoeg had, zoo zond ik er ook aan Kloosser, Mansfeld enz., want ook die zullen waarschijnlijk van den passus geen woord weten. v.D. moet meer en meer tot besef komen, dat hij geen aanhang meer heeft. Uit dat oogpunt vond ik het ook wenschelijk hem ter verantwoording te doen roepen, niet bij wijze van strafoefening. Wat is die Rood van Dresicht, waarvan je spreekt? Mijn bedoeling is niet dat die uit eigenbeweging zich in de zaak mengt, maar op een klacht van mij. Hebt ge ook daarop wel iets tegen? Stokvis meent altijd nog dat v.D. aanhang heeft en wil hem ook nu nog niet laten vallen. – Ja, Förster en Schokum pakten dezen waardigen collega flink aan, maar een referaat in het Tydschr. lijkt zich mij hun houtwerk echter minder te leenen. Het eenige juiste en gelukkige is eigenlijk het mededeelen van de waardij in toevalstijd.

En nu genoeg hierover. Beschouw s.v.p. mijn mededeeling als vertrouwelijk, de Min. behandelt de zaak wel niet geheim, maar ruchtbaarheid is toch minder gewenscht.

Met beste groeten, steeds geheel Uw

Lijsemans

's Hage 26-1-98

Amice,

Terwijl ik U tevens weder een paar proefdrukken zend, wil ik even Uw brief van gisteren beantwoorden.

Bij waarnemingen als die van den Oosthoeker moet men dunkt mij in de eerste plaats in aanmerking nemen, dat daaruit meestal après coup conclusies getrokken worden en dan is het te laat. Het gaat er mee als bij de beoordeeling der werkzaamheid van een bepaald medicijn door practici. Zij krijgen een gunstigen indruk, die door autosuggestie versterkt wordt. Op die wijze krijgen zoovele middelen een tijdelijke vermaardheid om later in vergetelheid te verzinken.

Maar dan ook – men moet een incubatietijdperk aannemen, praktisch van minstens een maand. Uwe

lang duurde nu zoo'n bedorven voorraad.
Daar komt alles op aan.
Als elke voorraad duurt een week
en in de maanden waarin de zijt bedorven
was, bleef de ziekte uit, dan zou men
met meer recht kunnen concludeeren dat
de ziekte door de niet-bedorven zijt
veroorzaakt was.[1]

Neen, op zulke losse observaties,
waarvoor die niet door nauwkeurige
~~observaties of~~ aanteekeningen, ter plaatse
en op tijd gemaakt, gestaafd worden,
mag men m.i. niet afgaan. En ik
acht het gevaarlijk, door ook maar mee
van den dag te keren. Want v. D. zal
er zich natuurlijk aan vastklampen,
de waarde van zulke observaties overdrijven
en U ten slotte, ondanks al Uw
protest, als zijn medestander pro-
clameeren. Me dunkt, ge kunt ook
zonder dat duidelijk genoeg doen
uitkomen, dat ge geen partij kiest
in de kwestie zelf. En ge verlaat Uw
standpunt, dat de wetenschappelijke
strijd niet in een dagblad thuis
behoort. Voorhuis bericht daar toch

[1] In de kampong eten de menschen waar-
schijnlijk onafgewerkte zijt.

met nadruk, dat er door zijn kwekers zelve geen bedorven of verlegen rijst gegeten werd. En anderen hebben met mij hetzelfde geconstateerd. De hospitaalrijst te Batavia b.v., welke ik om zoo te zeggen dagelijks ook ongekookt zag en waarmede ik op mijn kippen experimenteerde, was stellig niet verlegen of gebroeid. Toch werden de kippen [illegible] ziek van en ook in het hospitaal ontstonden gevallen van beri-beri.

Mij dunkt ge moet U er toe blijven bepalen den onkundigen en zelfgenoegzamen toon van v.D. zoowel als diens unfaire bestrijdingstactiek op de kaak te stellen.

Houd me ten goede, dat ik U dit schrijf; ik zal er U natuurlijk niet minder om achten, als ge aan Uw voornemen toch gevolg geeft.

Met collegialen groet, gaarne

H

Eijkman

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK UTRECHT

's Hage 19 Jan 98

Waarde Collega,

Zeer bedankt voor het gezondene.
Terecht moogt ge U verbazen, dat ik
er nog niets van wist. Allerminst
ligt de schuld daarvan aan U, onze
laatste afspraak was dat ge me de courant
direct uit Amsterdam zoudt doen zenden.
Wel moet ik me zelf verwijten, niet beter
op mijn qui vive geweest te zijn en daardoor
niet alleen me zelf maar ook U noodelooze
teleurstelling en geduldoefening berokkend te
hebben. Collega's spreek ik heel weinig, ook
was ik in die dagen wat onwel, zoodat
ik noch sociëteit noch café bezocht,
waar ik er al licht eens toe zou gekomen
zijn er het Handelsblad op na te lezen.
Het Medisch weekblad vond ik indertijd
zoo'n praatje en vooral voor mij, die buiten
de praktijk stonde, zoo onbelangwekkend, dat
ik het al sinds lang niet meer inkijk.
In alle opzichten was mij dus nog nieuw,

wat ik van U heden middag ontving.

Ik maak U mijn compliment over Uw stuk en feliciteer er mijzelf mee, Uw toon is van het begin tot het eind waardig en toch worden de puntjes ter dege op de i's gezet. Dat v. D. er tot dusverre op zweeg, is in hem zeker zoo opvallend, dat men er onwillekeurig niet achter zoekt. Misschien zit hij verlegen met eigen rechtvaardiging, vooral tegenover Uw laatste opmerking, die welke handelt over de beschuldiging aan 't adres van den „officiëelen bb. onderzoeker."

v. D.'s antwoord in het Ned. Weekblad is zoo overbluffend, dat men onwillekeurig aan een mystificatie denkt, waarvan óf hij de dupe is óf hij ons de dupe wil maken. Hoe dit zij, al krabbelt v. S. terug, diens argumenten blijven en behouden hun waarde.

Ik zelf heb van Straub nog niets nadere vernomen, dus was mij Uw bericht zeer welkom. Misschien word ik op een goeden dag zonder nadere

voorbereiding vooral met een proefdruk. Als ik eenigszins kan, zal ik U, op de wijze zoo als Voorthuis deed, tijdig een afdruk zenden, mij voor op- en aanmerkingen zeer aanbevelend.

Ook betreffende de gevangenissen in de Straits Settlements, waarop U. Ed zich beroept, heb ik nog bijzonderheden gevonden die een zeer eigenaardig licht werpen op de proeven daar en de beriberikwestie genomen. Summa summarum is er noch uit die proeven, noch uit die, welke bij onze Indische en bij de Japansche marine genomen zijn, iets positiefs met eenige zekerheid af te leiden. Wel iets negatiefs, nl. dat de ziekte ook bij Eur. voeding met weinig rijst te dikwijls om zich heen kan grijpen.

Met alle respect voor Stokvis – die ook al onder suggestie van v. Dieren schijnt te zijn – die nog een handig prater, een „universeel man" zijn, maar op 't gebied van tropische geneeskunde heeft hij zich al zoo bedenkelijk en leelijk bloot gegeven, dat ik werkelijk van zijn oordeel niet veel geef. St. heeft zich altijd

zeer waardeerend over zijn werk uitgelaten, dat weet ik, hij zal mij ook zeker, als het er op aankomt, de hand boven het hoofd houden, maar dit neemt niet weg dat ik hem nooit voor een kritischen kop gehouden heb.

Uw stuk is te groot om het in zijn geheel in het Geneesk. Tijdsch. over te nemen en toch zou ik er niet graag wat aflaten of het in uittreksel meedeelen. Daarom zal ik er mee volstaan, er naar te verwijzen om dan zelf ook nog eenige staaltjes van vD's onjuist lezen en citeeren op te sommen.

In elk geval hoop ik van Uw stuk dat de velen, die door v. D. gehypnotiseerd zijn, eindelijk eens zullen worden wakkergeschud en begrijpen dat hij een gevaarlijk en onbetrouwbaar gids is.

Zeer ter snede is Uw opmerking dat v. D. onder de l. l. kenners geen medestanders heeft. De fout is dat de strijd hier uitgestreden wordt voor een publiek dat, de meeste medici niet uitgezonderd, niet behoorlijk op de hoogte en zeer eenzijdig ingelicht is.

Nu, wij spreken er later nog wel nader over. In dank zend ik U de gedrukten terug. Met collegialen groet, gaarne

t Eykman

Jan v. Nassaustr. 64   's Hage 6-1-98

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK

Waarde Collega,

Met belangstelling las ik het door U gezonden stukje van Voorthuysen. In elk geval zijn de door hem omtr. de voeding medegedeelde zaken allerminst in harmonie met V. D.'s opvatting. Zij komen overeen met hetgeen ik U over zijn waarnemingen op Banka schreef.

'k Ben nieuwsgierig wat gij naar aanleiding van mijn jongste stukje in het Tijdschrift te zeggen hebt en waarover uw strijd met Prof. Forster liep naar aanleiding mijner Indische resultaten betreffende de voeding. —

Straub vroeg mij v. D.'s artikel aan te kondigen, omdat ik dan meteen ongezocht gelegenheid had v. D. nog eens à faire te nemen. Z.i. kon ik

het er niet bij laten, nu ik een-
maal den strijd begonnen was.
ook bood hij mij bij uitzondering
tot 2 vel plaatsruimte aan voor
mijn studie over de voeding in
verband met de mondbogen bij de
Jap. en Ned Ind. mariene ent.
Ik moest voor dit aanbod eerbied
bedanken. Ik wil mij, waar het
er op aan komt bewijzen te leveren
niet laten binden door beperkte
plaatsruimte. In bedoeld stuk
zal ik nog ruimschoots gelegenheid
hebben v. D. zijn deel te geven,
ook heb ik mijn arbeid reeds aange-
kondigd in mijn repliek aan Fokker
en v Dieren, men weet dus dat
ik niet van plan ben het er bij te
laten. Had ik v. Dieren's laatste
vlugschrift als uitgangspunt voor
mijn repliek willen nemen, dan
had ik deze natuurlijk dadelijk
moeten laten volgen en daar een het
gevraagd zijn in den geest zooals ik

in mijn eerste, uitvoerig schrijven aan
U deed. Ik heb dat echter niet gedaan
omdat ik dan al te uitvoerig en
daardoor ongenietbaar zou geworden
zijn, zoals zou door twee lange kolommen
hebben moeten maken, in de eene ci-
teerende wat ik gezegd heb, in de andere
wat v. D. mij zeggen laat, en in een
derde kolom de nodige toelichtingen.
Ik twijfel nu niet of Uw stukje tegen
v. D. zal wel genietbaar zijn en, zooals
Ik U reeds zei, moet het meer indruk
maken omdat het van onpartijdige
zijde komt. Een bezwaar is echter
dat het een groot deel der lezers
van het Gen. Tijdschr. niet onder
de oogen zal komen en daarin ben
Ik juist den strijd begonnen. Wie kun-
nen wij nu daar iets op vinden?
Ik zou naar aanleiding van Uw
stuk de pen op nieuw kunnen
opvatten en met citaten daarbij
de juistheid mijner verwijten aan't

adres van v. D. staat. Doch zou
het nog niet eenvoudiger zijn, Uw stukje,
van de gelegenheid eenigszins omgewerkt,
ook in het Gen. Tijdschr. in te zenden?
Straub had daar naast de verlangde
bespreking van v Gorkom's stuk. Alle
drie zijn wij 't er over eens dat dit
wat het 2e gedeelte betreft het juist is,
in zooverre als daar te weinig rekening
in is gehouden met de voeding bij het
trekken van conclusies uit de ervaringen,
en eigenlijk dezelfde fout begaan wordt
als door v. Dieren, door de bewijskracht
van zulke eenzijdig uitgelegde ervaringen
te overschatten. Zooals ik zei, elke te
positieve bewering in zake de aetiologie
bij b.b. schijnt mij op't oogenblik nog
voorbarig. Daar gij er ook zoo over denkt,
twijfel ik niet of ook Straub zou met
Uw bespreking ingenomen zijn en haar
graag voor het Tijdschr. aanvaarden.
Denk er eens over.

Met dank voor Uw goede wenschen
voor '08 en niet minder goed gemeende
wenschen aan U mijnerzijds gaarne

C.
Eijkman